

4,1 10622179003

JP 261

27

Beschermd dorpsgezicht Oostwold (uitbreiding)

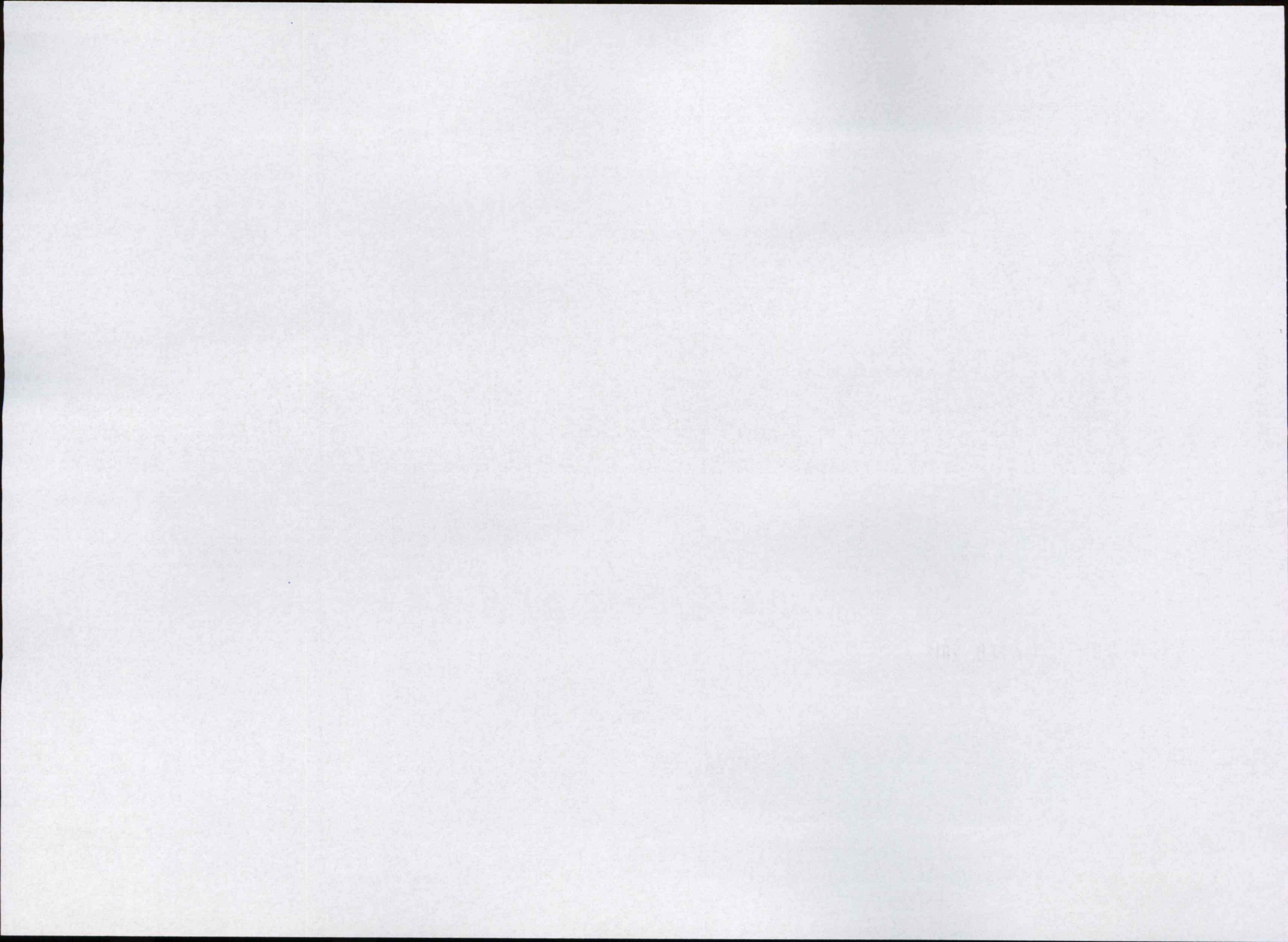
Datum in procedure: 19-01-2006

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing
van het beschermd dorpsgezicht Oostwold (uitbreiding)
gemeente Oldambt (Groningen)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Datum aanwijzing:

17 FEB. 2011

Errata:

Oldambt, Oostwold (uitbreiding)

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de ruimtelijke ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Oostwold (uitbreiding) in de gemeente Oldambt als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

Inleiding

Op 17 december 1991 werd op grond van artikel 20 van de Monumentenwet een deel van de bebouwde kom van Oostwold, te weten het kerkterrein en zijn omgeving, aangewezen als beschermd dorpsgezicht (zie bijlage 7: *Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van een deel van Oostwold als beschermd dorpsgezicht*).

In het kader van het Monumenten Selectie Project (MSP), waarin de periode 1850-1940 aan de orde komt, is het eerder aangewezen beschermd dorpsgezicht Oostwold uitgebreid met het boerderijenlint, dat zich in westelijke richting uitstrekt. Dit gebied was tijdens het Monumenten Inventarisatie Project, de voorloper van het MSP, reeds aangemerkt als gebied met bijzondere waarde.

De uitbreiding van het beschermd dorpsgezicht Oostwold omvat globaal gezien het gebied tussen de Huningaweg en de ten noorden hiervan gelegen Oudlandseweg vanaf de westelijke grens van het beschermd dorpsgezicht Oostwold in het oosten tot de bebouwde kom van Midwolda in het westen. Hoewel de oorspronkelijke ruimtelijke structuur van het gebied van voor 1850 dateert, hebben zich in de periode 1850-1940 enkele ruimtelijke wijzingen voorgedaan en is het architectuurhistorisch beeld hoofdzakelijk in dit tijdvak bepaald. Het boerderijenlint, waaruit de uitbreiding van het beschermd dorpsgezicht Oostwold bestaat, is een typisch en gaaf voorbeeld voor de regio Oldambt en van nationaal belang.

Ontstaan en ontwikkeling

Het boerderijenlint langs de Huningaweg tussen de dorpen Midwolda in het westen en Oostwold in het oosten is gelegen op een dekzandrug, die tijdens het Pleistoceen (2.000.000-8.000 voor Christus) is ontstaan. Deze rug maakt deel uit van het zogenaamde Schiereiland van Winschoten, waarop ook Winschoten, Beerta, Finsterwolde en Oldambt gelegen zijn. Deze grote dekzandformatie vormde de scheiding tussen de Dollard in het noorden en het veengebied van het Oostermoer en Bourtanger Moeras in het zuiden. Het Schiereiland van Winschoten diende als ontginningsbasis zowel voor landaanwinning als voor verving. In het geval van Midwolda en Oostwold vond verving in het zuiden plaats en landaanwinning in het noorden.

Waarschijnlijk werd het Schiereiland van Winschoten sinds de 11^e eeuw permanent bewoond. Midwolda en Oostwold ondervonden echter voortdurend bedreiging van de westelijke boezem van de Dollard en werden als gevolg hiervan verder landinwaarts, dat wil zeggen naar het zuiden, verplaatst. Hoewel vanaf het begin van de 16^e eeuw het land vanuit Oldambt definitief werd teruggewonnen, vonden hierna echter nog verscheidene grote overstromingen plaats. Het kweldergebied ten noorden van Midwolda en Oostwold werd in verschillende fasen tijdens de 17^e eeuw ingepolderd. In 1635 werd het Koediep gegraven om de polders te verbinden met het Winschoterdiep. Tijdens de inpolderingen werden soms boerderijen weer in noordelijke richting verplaatst.

Op de kaart van Th. Beckeringh uit 1781 (*kaart 3*) is het proces van landaanwinning en vervening goed te zien. Langs de gehele noordzijde van de weg tussen de dorpen Oostwold en Midwolda lag bebouwing, terwijl de zuidzijde slechts gedeeltelijk was bebouwd. De kerken van beide dorpen zijn aangegeven en ten westen van de kerk van Oostwold lijkt een borg te zijn gelegen, waarschijnlijk die van Huninga, hoewel de naam Sparringa op de kaart staat geschreven. Ten noorden van de weg liep het Koediep, dat via een vaart in verbinding stond met het Huininga of Oostwolder Meer. Ten zuiden van de weg waren venen gelegen. Ten noorden van de weg lagen bouwlanden met de oude dijk van 1665 en de dijk van 1701.

Rond 1850 (*kaart 4*) waren de boerderijen tussen de beide dorpen vrijwel allemaal nabij het Koediep gelegen. De meeste hadden de achterzijde van hun erf zelfs direct aan het diep grenzend. Een enkele boerderij was meer op de Huningaweg georiënteerd. In de tweede helft van de 19^e eeuw vond echter een verschuiving plaats van de boerderijenreeks naar het zuiden, richting de Huningaweg (*kaart 6*). Dit verschuivingsproces lijkt echter halverwege te zijn gestopt: drie boerderijen behielden hun oorspronkelijke positie, twee vestigden zich direct aan de Huningaweg en twee verschoven tot halverwege.

De verschoven boerderijen werden vaak opgetrokken in Oldambtster stijl met een groot zelfstandig voorhuis en kregen grote siertuinen, zoals Huningaweg 7 en 15. Het voorhuis betrof veelal een statig, symmetrisch dwarshuis in eclectische stijl. Dit gold ook voor de tuinen die in de stijl van de Engelse Landschapsstijl werden aangelegd, de zogenaamde slingertuinen. De tuinen hadden een slingerend padenpatroon, een uitkijkheuvel, een tuinhuisje,

een grillige of centrale vijver en een rijke, gevarieerde beplanting met hoge boompartijen en bloemperken. De niet verplaatste boerderijen werden in deze periode vernieuwd en hun erven werden getransformeerd in slingertuinen. Huningaweg 25, de Huningaheerd, bijvoorbeeld kreeg een imposant voorhuis en een landschapstuin. In het verlengde van de as van het voorhuis werd een brede sloot gegraven. Het hierboven beschreven proces diende vooral om de rijkdom en voornaamheid van de boeren uit te drukken. Landbouw vormde de voornaamste bron van bestaan in het Oldambt. In de tweede helft van de 19^e en de eerste helft van de 20^e eeuw maakte de Groningse landbouw een enorme groei en bloei door. De omslag van gras- naar bouwland, van veeteelt naar akkerbouw, en bedrijfstechnische vernieuwingen zoals drainage, de arendsploeg en dorsmachine speelden hierbij een belangrijke rol. Er werd afgezet op buitenlandse markten, boeren werden miljonair en sommigen speculeerden zelfs op Wallstreet. De Groninger boeren lieten hun boerderijen en erven verfraaien, terwijl tegelijkertijd het personeel van de boerderij verdween. Aan de minder vruchtbare veenzijde van de hoofdweg bouwden zij aan lanen hun kleine arbeiderswoningen die meestal van het krimpjes-type waren.

In de eerste helft van de 20^e eeuw veranderde er weinig in het gebied ten noorden van de Huningaweg. Direct aan de weg werd slechts een tweetal rentenierswoningen gebouwd. Vaak werd er, als de boerderij aan de volgende generatie werd overgedaan, naast de boerderij of aan de rand van het dichtstbijzijnde grotere dorp een woning voor de gepensioneerde boer gebouwd. De vormgeving van het huis en de tuin werden vaak ontleend aan de boerderij. Na

1940 vonden er echter meer wijzigingen plaats. In 1956 is het Koediep gedempt en later werd in het kader van de ruilverkaveling hier de Oudlandseweg aangelegd. Deze weg loopt ten noorden van en min of meer parallel aan de Huningaweg. De Oudlandseweg loopt grotendeels achter de boerderijenreeks langs de Huningaweg. Recentelijk worden er aan de zuidzijde van de Huningaweg nieuwe vrijstaande woningen gebouwd, en is een begin gemaakt met de aanleg van de 'Blauwe Stad', een gebied rond een nieuw meer met woon-, natuur- en recreatiefuncties.

Huidig ruimtelijk karakter en nadere typering van te beschermen waarden (kaart 2)

De uitbreiding van het beschermd dorpsgezicht Oostwold betreft een boerderijenlint, dat gesitueerd is tussen de bebouwde kommen van Midwolda in het westen en Oostwold in het oosten. Het bijzondere van deze streek is dat de boerderijen niet allemaal op één lijn liggen, maar verschoven ten opzichte van elkaar. Ze liggen als eilanden in het open gebied tussen de beide dorpen. Daarnaast is het architectuurhistorische karakter van de boerderijen en de inrichting van hun erven typerend voor het Oldambt in de periode 1850-1940.

Midwolda en Oostwold worden met elkaar verbonden door de Huningaweg, die in het verlengde ligt van de Hoofdweg van Midwolda en in het centrum van Oostwold aansluit op de Noorderstraat. Aan de noordzijde van de Huningaweg bevinden zich een bermsloot en een begeleidende boombeplanting. Het gebied ten noorden van de Huningaweg heeft een open karakter, de bebouwing ligt zeer verspreid. Vanaf de Huningaweg zijn er doorzichten naar het polderlandschap ten noorden van de

Oudlandseweg. Aan de zuidzijde, die buiten de uitbreiding van het beschermd dorpsgezicht valt, ligt wat meer bebouwing, die voornamelijk uit vrijstaande woningen bestaat. In het westen gaat het boerderijenlint min of meer geleidelijk over in de bebouwing langs de Hoofdweg van Midwolda. In het oosten is echter sprake van een abrupte overgang tussen open gebied en dorpskom, dat wil zeggen het kerkerrein en de omliggende bebouwing, die het reeds beschermde dorpsgezicht Oostwold vormen.

De bebouwing in de uitbreiding van het beschermd dorpsgezicht Oostwold bestaat uit zeven boerderijen en een tweetal woonhuizen. Ongeveer de helft van de bebouwing is direct aan de Huningaweg gelegen, terwijl de andere helft verspreid ligt tussen de Huningaweg en de Oudlandseweg. De boerderijen liggen als het ware verschoven ten opzichte van elkaar. Alle bebouwing is echter wel op de Huningaweg georiënteerd en de nok is evenwijdig aan de kavelgrens. De boerderijen betreffen verschillende varianten op het Oldambtster type. De meeste hebben een symmetrisch dwarshuis van twee bouwlagen hoog. Enkele hebben een nieuwere bijschuur of een naoorlogse woning op hun erf.

De erven van de boerderijen zijn meestal rondom beplant met hoge loofbomen, waardoor deze zich sterk onderscheiden van de aangrenzende agrarische percelen. In veel gevallen is bij het gedeelte voor en opzij van het voorhuis een tuin te vinden, die oorspronkelijk is aangelegd in de stijl van de Engelse Landschapsstijl. Meestal zijn slechts een paar van de kenmerken van deze zogenaamde slingertuinen nog aanwezig, zoals grote bijzondere loofbomen, een uitkijkheuvel, een ronde of grillige vijver en een slingerend padenpatroon.

Een opmerkelijk karakteristiek element wordt gevormd door de brede sloot ('viskenije') in de zichtas van de meest oostelijke boerderij. Het terrein vóór Huningaweg 7 heeft een inrichting gekregen als 'pitch en putt'-baan, die zich goed voegt in de karakteristiek van landschapstuinen. De twee rentenierswoningen komen, wat de vormgeving van het huis en de tuin betreft, overeen met de boerderijen. De uitbreiding van het beschermd dorpsgezicht Oostwold betreft een redelijk gaaf en zeer karakteristiek boerderijenlint in het Oldambt. Het gebied is van nationaal belang vanwege zijn historisch-ruimtelijke kenmerken, dat wil zeggen de situering van de boerderijen ten opzichte van elkaar en de afwisseling van de boerderijen met de openheid van het landschap, de architectuurhistorische waarde van de boerderijen en de inrichting van hun erven. Daarnaast is de historisch-ruimtelijke en -sociale samenhang met de (afzonderlijke) arbeiderswoningen in het reeds eerder aangewezen beschermde dorpsgezicht Oostwold van belang.

Begrenzing

De uitbreiding van het beschermd dorpsgezicht Oostwold omvat globaal gezien het gebied tussen de bebouwde kommen van Midwolda en Oostwold, de Huningaweg en Oudlandseweg. In het oosten sluit de uitbreiding aan op de westelijke grens van het beschermd dorpsgezicht Oostwold, in het zuiden ligt de grens aan de noordzijde van de Huningaweg, de beplanting en de sloot omvattend. In het westen valt de grens gelijk met de westelijke grens van het perceel van Hoofdweg 249 te Midwolda. In het noorden volgt de begrenzing de zuidzijde van de Oudlandseweg en buigt vervolgens langs de bebouwde kom van Oostwold af in zuidelijke richting, om aan te sluiten op de begrenzing van het reeds aangewezen beschermde dorpsgezicht.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/05/03.

Rechtsgevolg van de aanwijzing

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsver-eiste voldoen.

Bronnen

Literatuur

- L.H. Albers, S. Bakker-Weenink en M.B. Schöne, Boerenerven in het Oldambt; deel I: historisch onderzoek en suggesties voor verbeteringen, Utrecht 1990.
- Monumenten Inventarisatie Project Provincie Groningen, Gemeentebeschrijving Scheemda, thans Oldambt, Groningen 1991.
- M. Panman, en J. Possel, Architectuur en Stedebouw in Groningen 1850-1940, Zwolle/Zeist 1992.

Kaarten

- Overzichtskaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2009.
- Waarderingskaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2009.
- Fragment van de kaart van Beckeringh, 1781. In: Th. Beckeringh, Kaart of landtafereel der provincie van Groningen en Ommelanden verdeelt in deszelfs byzondere quartieren, districten en voornaamste jurisdictien benefens de heerlijkheid Westerwolde. Herdruk van de editie uit 1781, Groningen, Alphen a/d Rijn z.j.
- Topografische en Militaire Kaart nummer 8, verkend in 1853 (fragment). In: Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden. Facs. uitgave 1850-1864, Delft 1973.
- Oostwold, 1867. In: J. Kuyper, Gemeente atlas van de provincie Groningen; naar officieele bronnen bewerkt. Herdruk, Groningen 1979.
- Oostwold, 1902. In: Historische Atlas Groningen; Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000, Den IJp 1990.

Colofon

Uitgave

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2010

Onderzoek en tekst

Libau, drs. M. Panman

Kaartmateriaal

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. N.H. van Diepen en drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ir. J.O.D. Kloosterman

Redactie

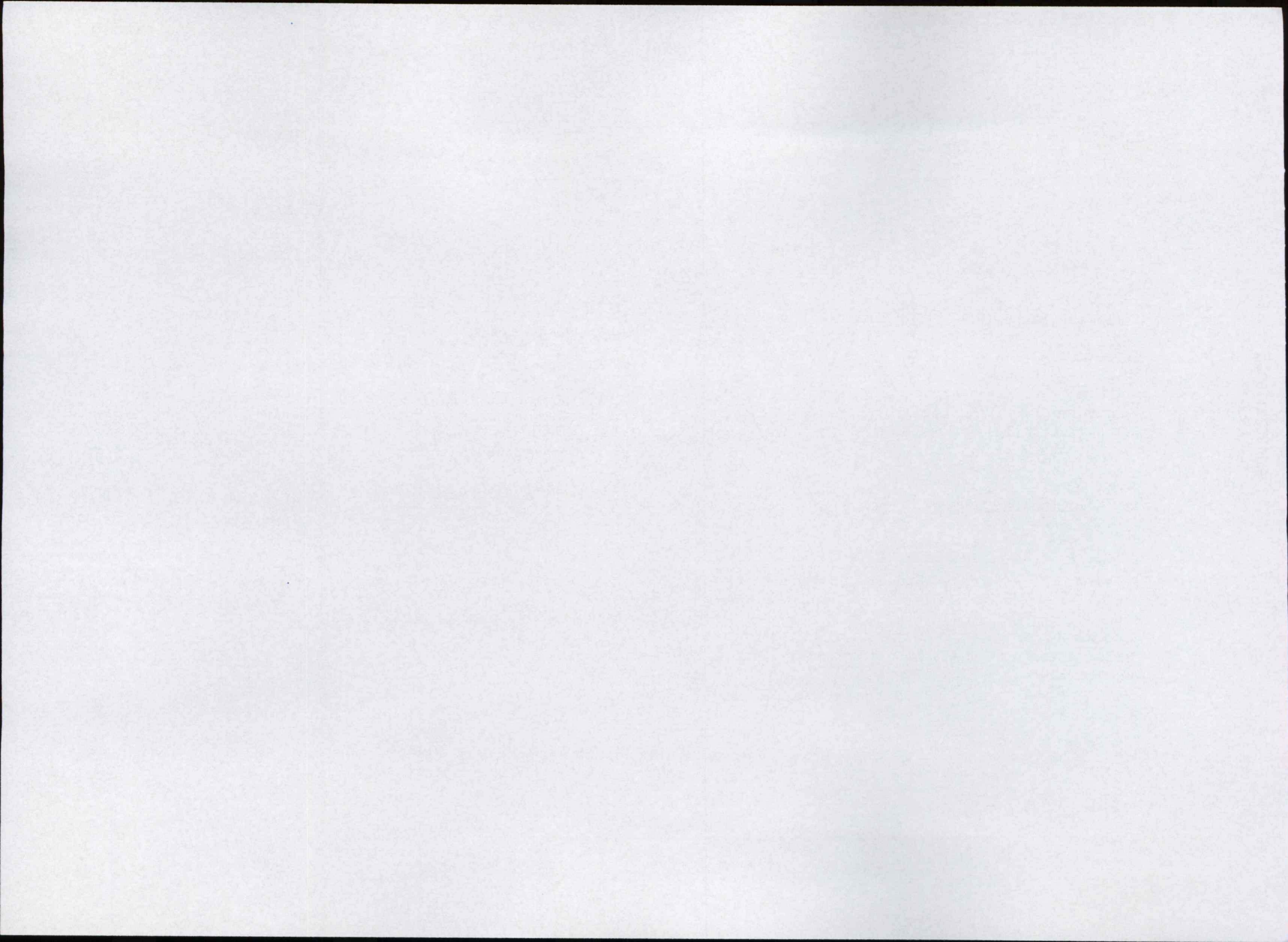
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, H. Bos en drs. B.A.R.T. Broex

Productie

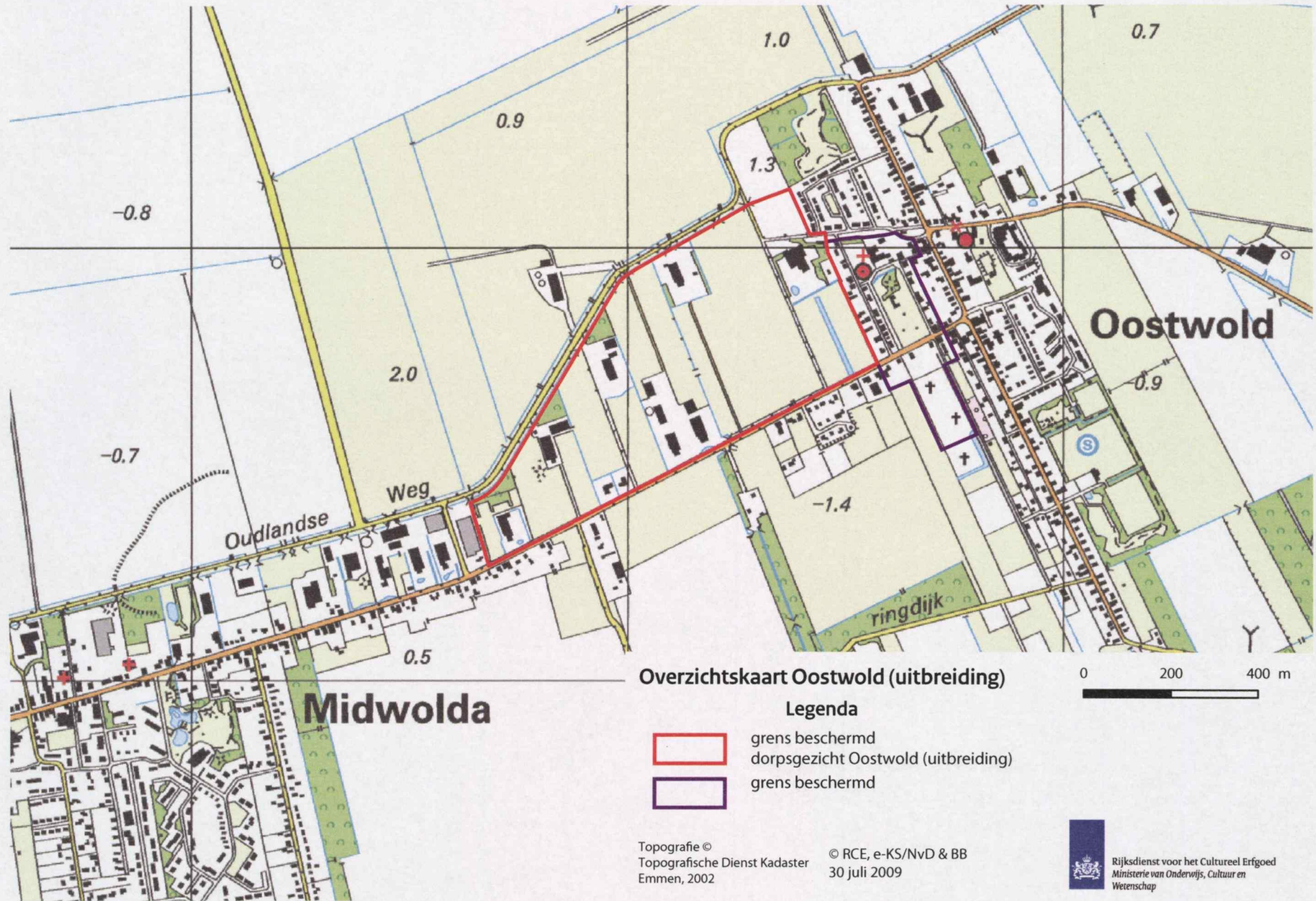
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Drukkerij Mailfors, Amersfoort.

Bijlagen

1. Overzichtskaart.
2. Waarderingskaart.
3. Fragment van de kaart van Beckeringh, 1781.
4. Topografische en Militaire Kaart nummer 8, verkend in 1853 (fragment).
5. Oostwold, 1867.
6. Oostwold, 1902.

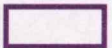

4,110622179009

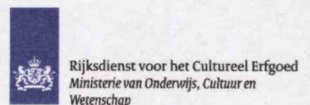
Overzichtskaat Oostwold (uitbreiding)

Legenda

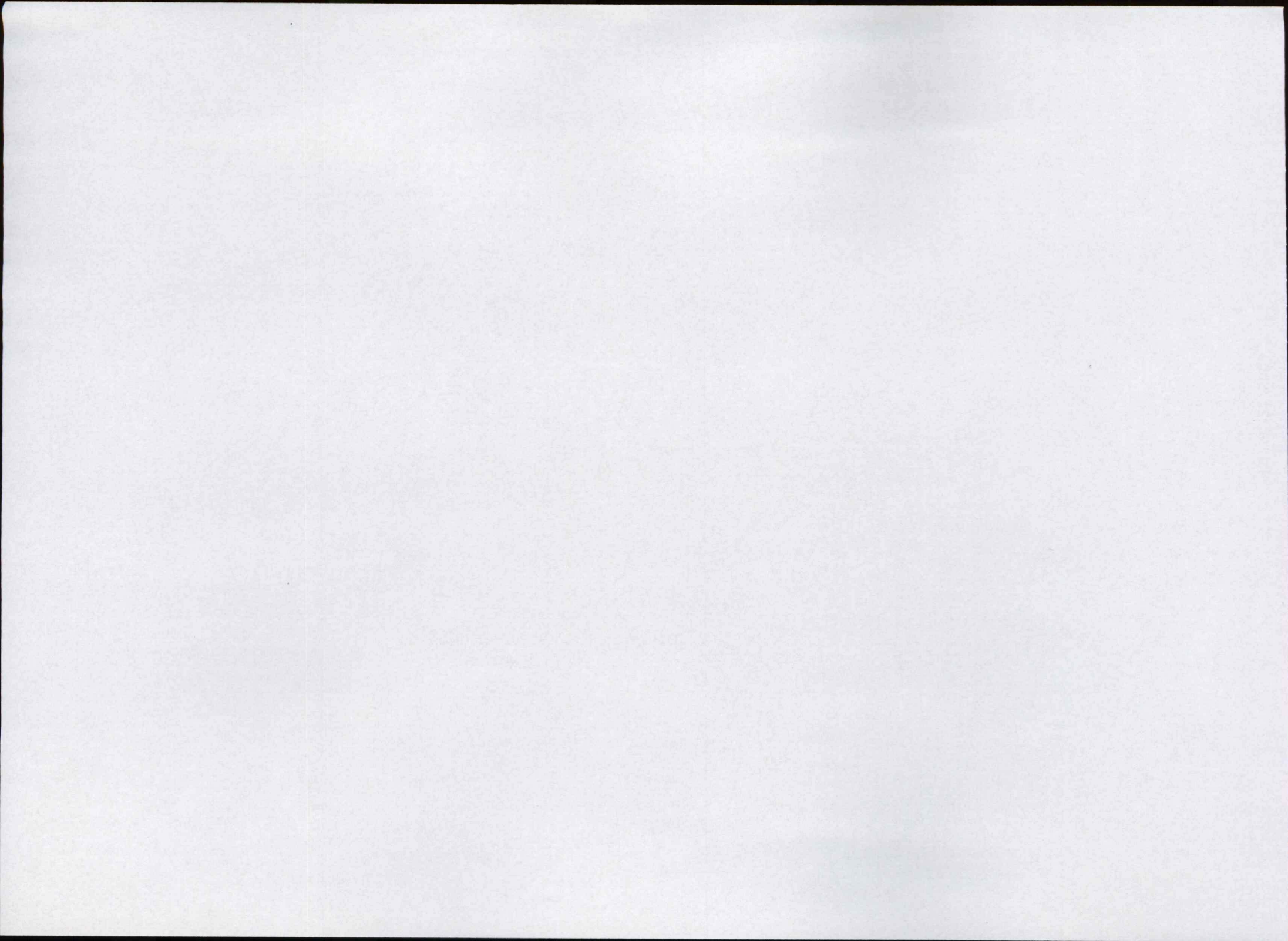
- grens beschermd dorpsgezicht Oostwold (uitbreiding)
- grens beschermd

Topografie ©
Topografische Dienst Kadaster
Emmen, 2002

© RCE, e-KS/NvD & BB
30 juli 2009

Kaart 1 Overzichtskaat

4,110622179010

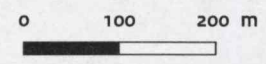
Waarderingskaart Oostwold (uitbreiding)

Legenda

- grens beschermd dorpsgezicht Oostwold (uitbreiding)
- grens beschermd dorpsgezicht Oostwold
- beeldbepalende bebouwing
- structuurbepalende bebouwing
- beeldbepalend groen
- open ruimte met zichtlijnen
- erf / tuin
- golfbaan
- structuurbepalend water

Topografie

- bebouwing
- begraafplaats
- weide
- bos
- waterloop
- weg, pad

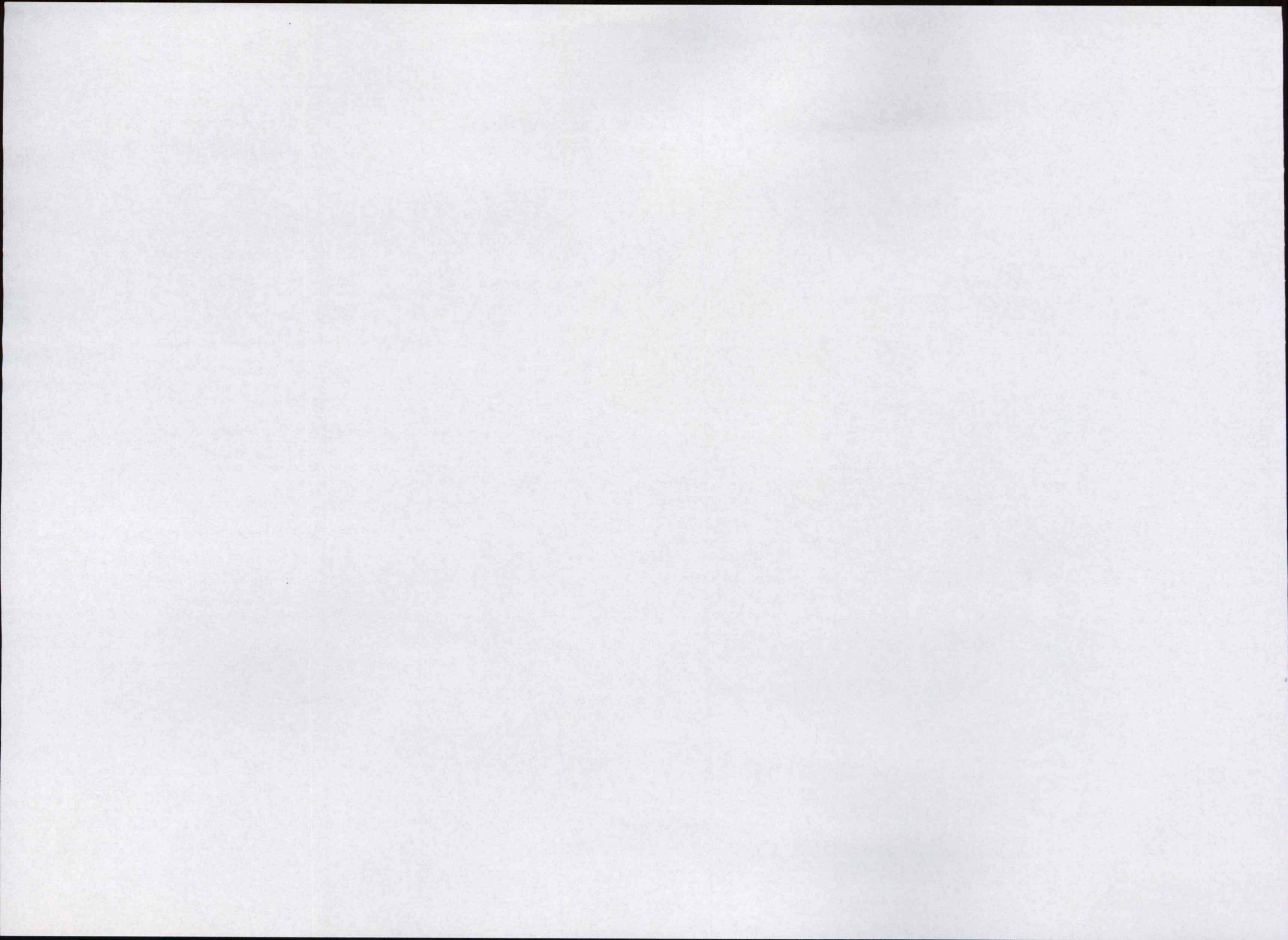

Topografie © Topografische
Dienst Kadaster
Emmen, 2002

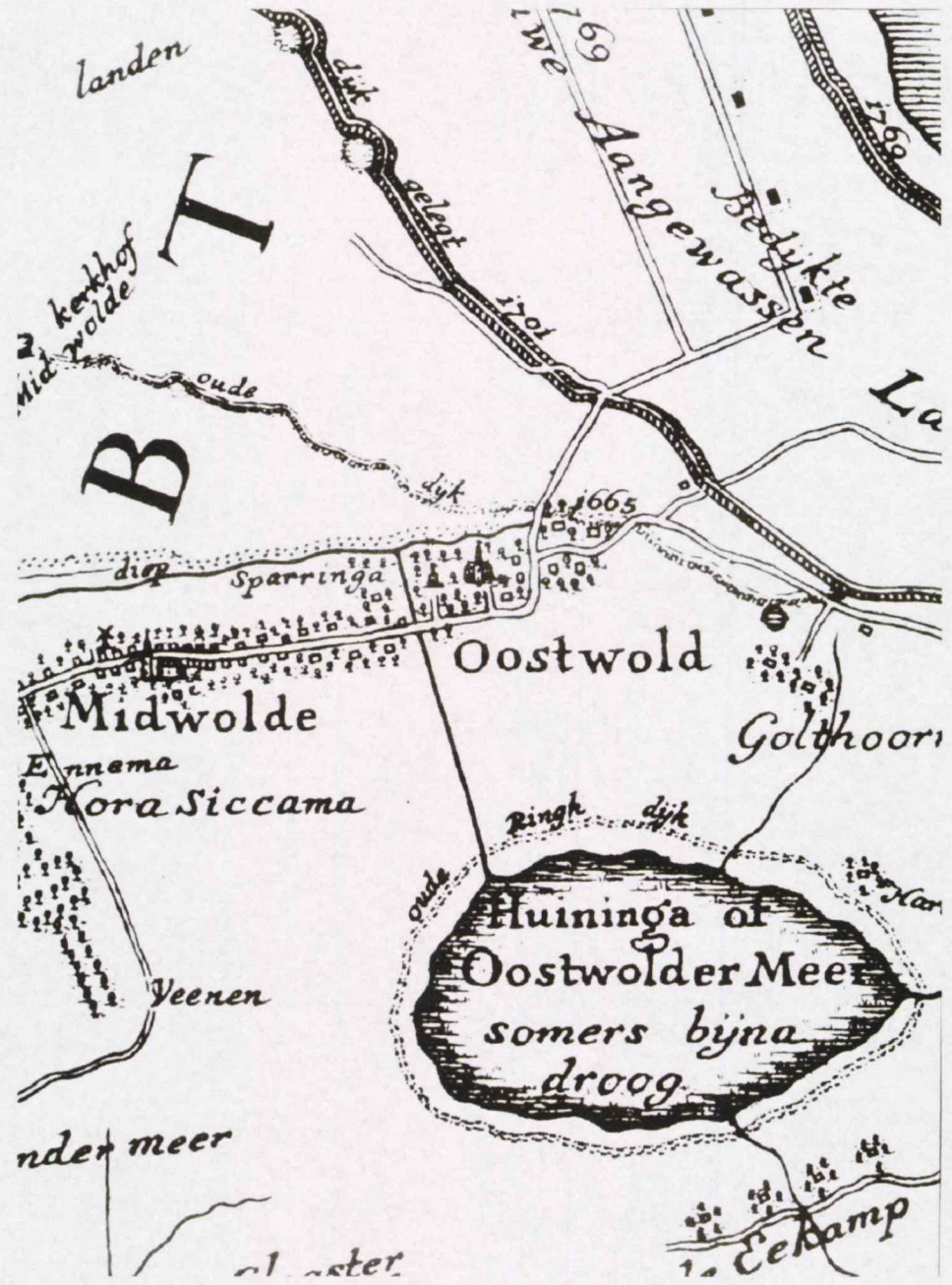
© RCE, e_KS/BB
3 augustus 2009

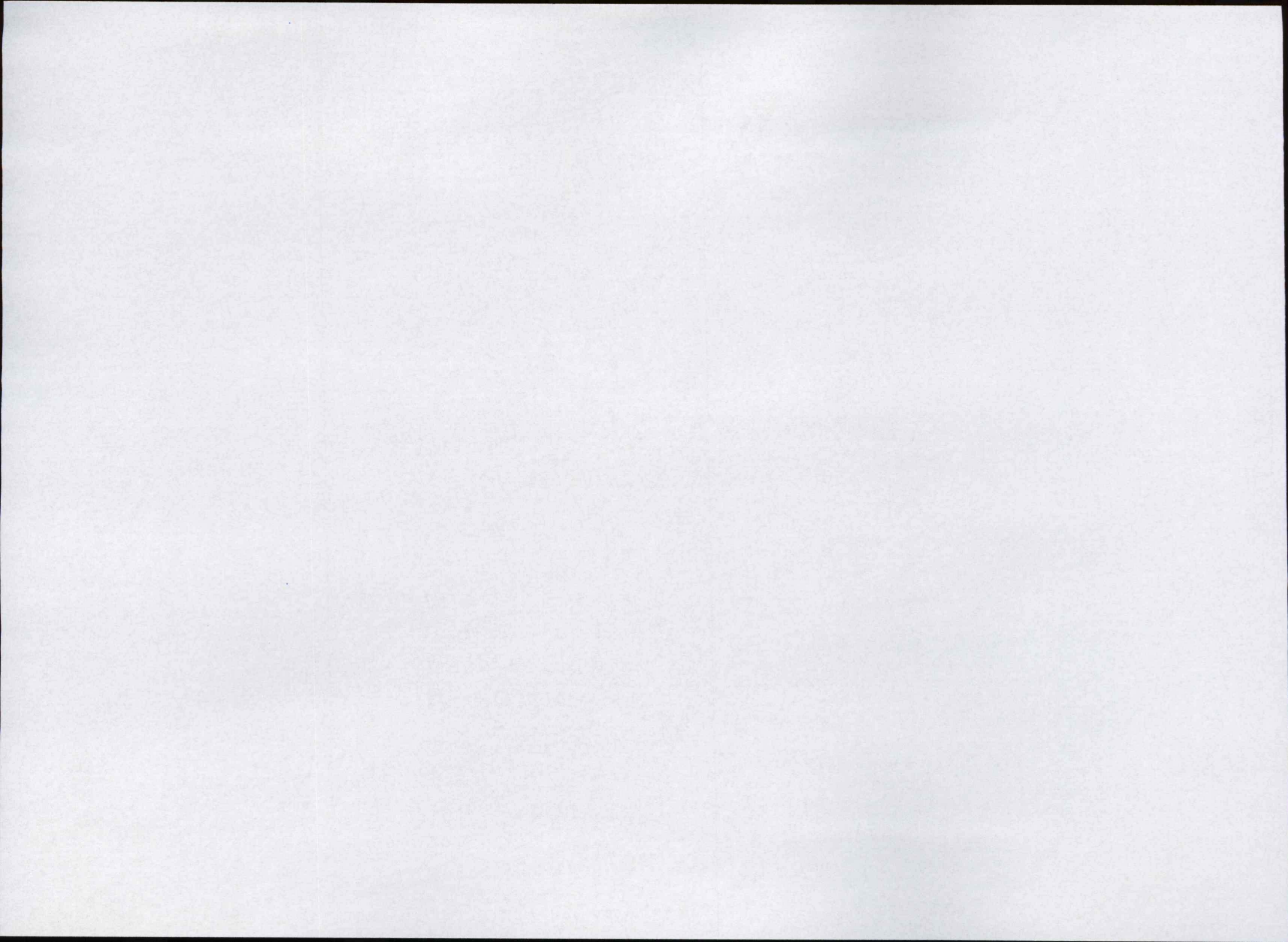
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

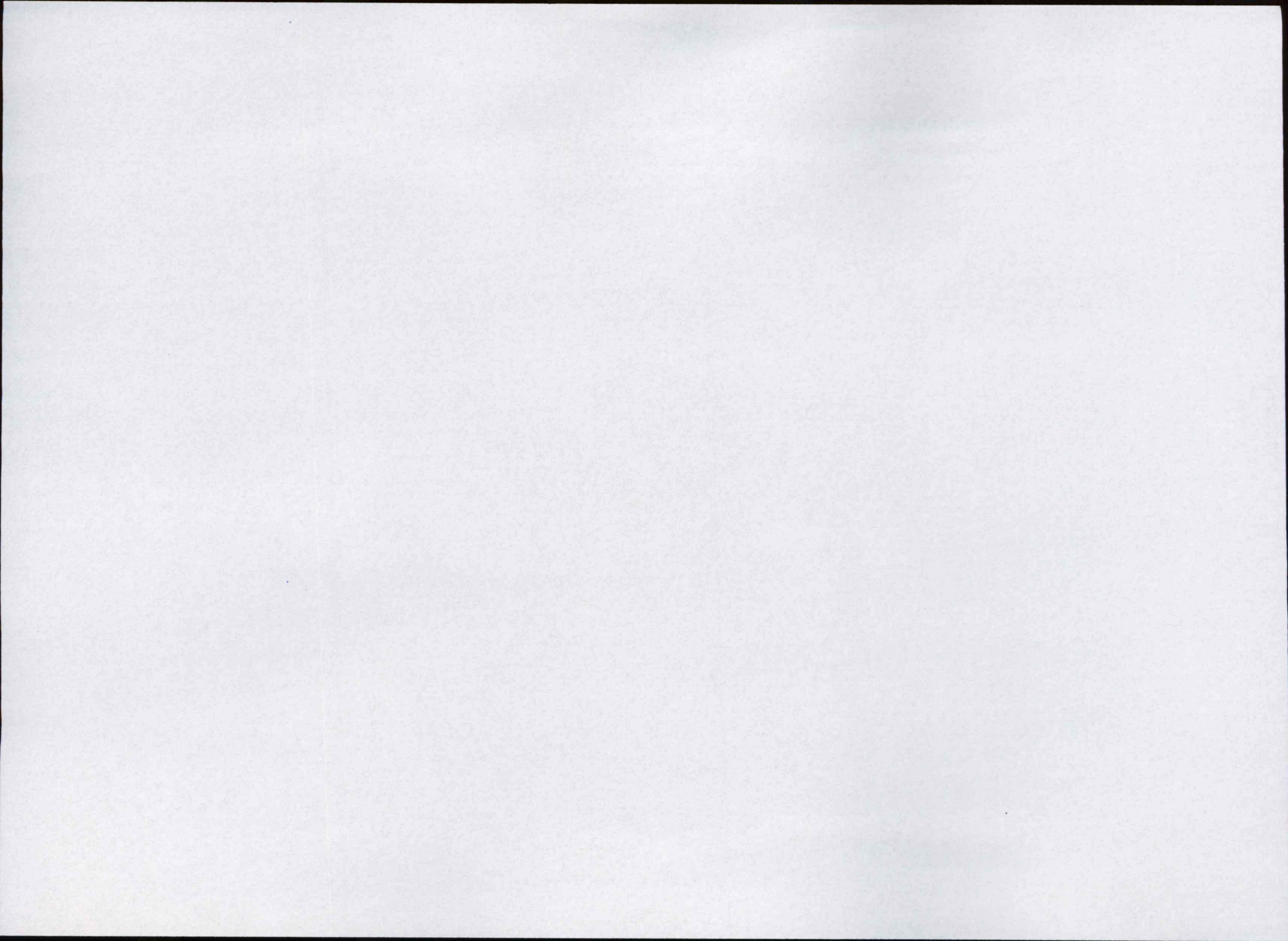

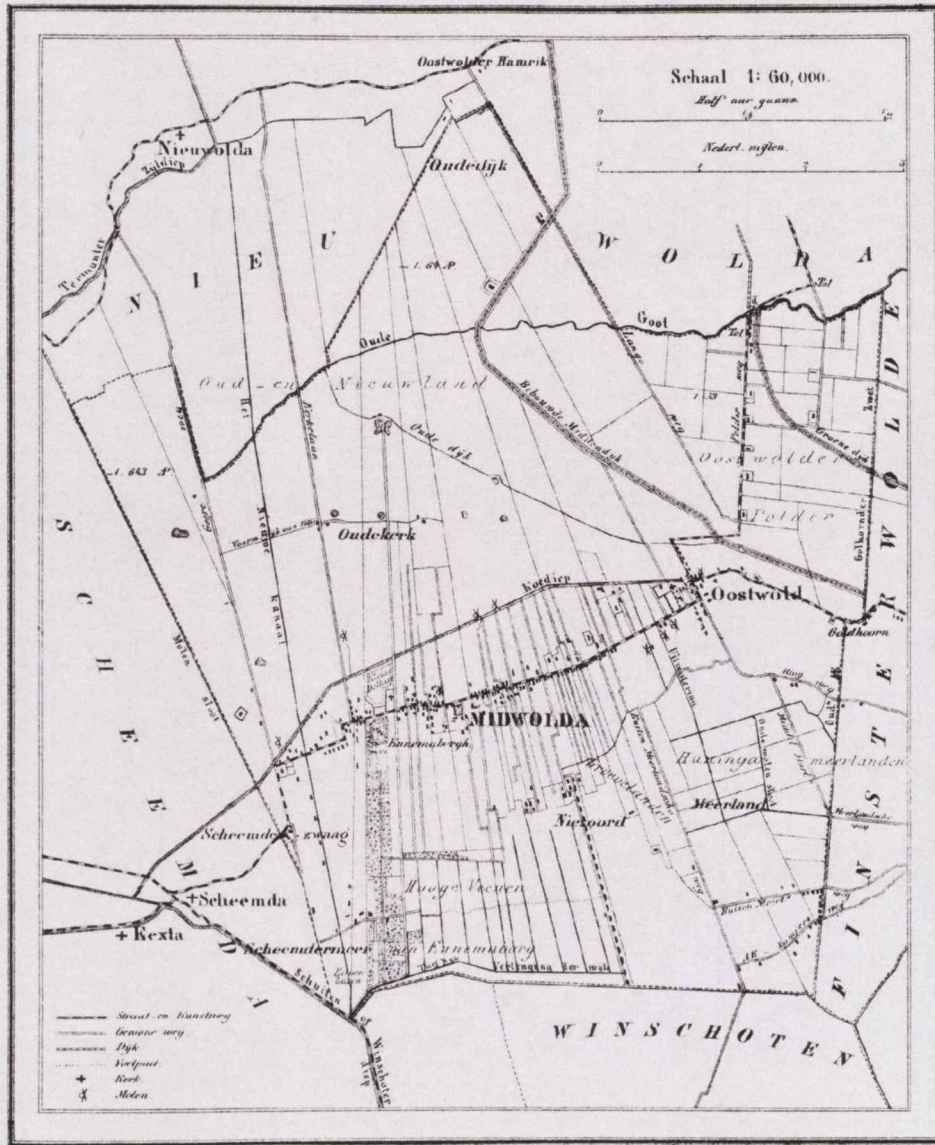
4.110622179011

Kaart 3 Fragment van de kaart van Beckeringh, 1781

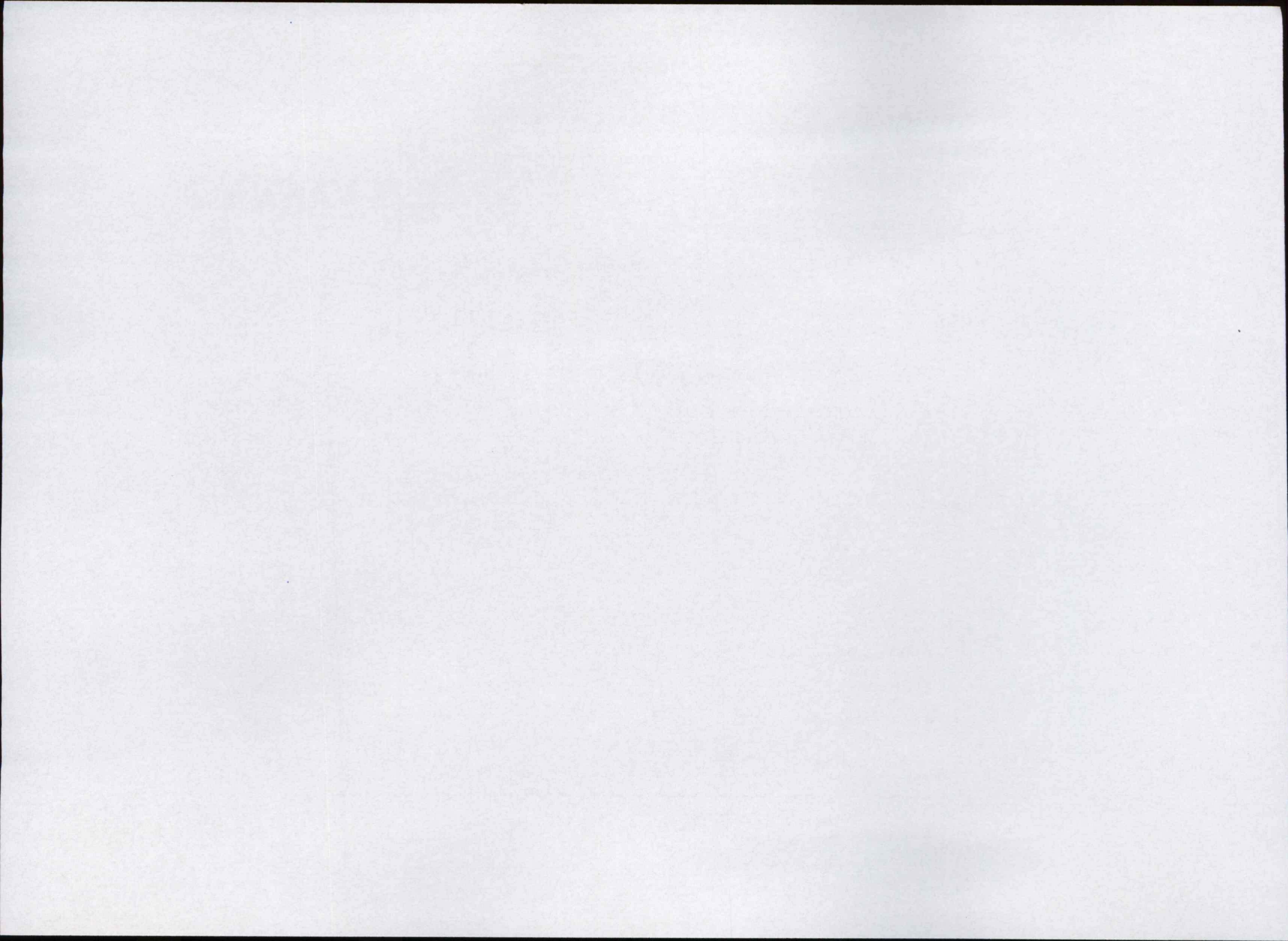
1867.

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

4098 Buiders. 3700 Inwoners.

Kaart 5 Oostwold, 1867

4,110622179013

4,110622179014

Kaart 6 Oostwold, 1902

